

героине, находясь на её кухне: «Я в общежитии родился...». Как видим, Татьяна Устинова мастерски владеет всеми средствами родного языка, и жаргон, характерный для героев произведения, пользующихся им, всегда употребляется к месту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Уголовный жаргон (арго) и татуировки. Доступно с http://zona-uz.narod.ru/jargon_tatu.html <http://femida.info/71/0001.htm>
2. Сидоров Александр. Язык зоны. Доступно с <http://femida.info/71/0001.htm>
3. Д. С. Балдаев. Словарь блатного воровского жаргона. В двух томах. Т. 1. От А до П. – М.: «Кампана», 1997. – 368 с.
4. Устинова Т. Неразрезанные страницы: роман/Татьяна Устинова. – М.: Эксмо, 2011. – 387 с.
5. Д. С. Балдаев. Словарь блатного воровского жаргона. В двух томах. Т. 2. От Р до Я. М.: «Кампана», 1997. – 336 с.
6. Квеселевич Д.И. Толковый словарь ненормативной лексики русского языка: ок. 15000 слов/Д. И. Квеселевич. - М.: Астрель: АСТ, 2005.
7. Современный толковый словарь русского языка / Гл. ред. С. А. Кузнецов. - СПб.: «Норинт», 2006. - 960 с.
8. Словарь иностранных слов. Слова на букву Ш. Доступно с http://www.mirslavin.ru/search_char/%F8/1/

УДК 811.11'37

*Румбеит Г.Ю.
(Київ, Україна)*

АРХЕТИПНЕ ПІДГРУНТЯ КОНЦЕПТУ ВІДОКРЕМЛЕННЯ/ SECLUSION

(на матеріалі творів Дж. Фаулза)

У статті пропонується опис передконцептуального підґрунтя концепту ВІДОКРЕМЛЕННЯ/ SECLUSION. Дослідження виконано із застосуванням методики архетипного аналізу.

Ключові слова: архетип, словесний образ, концепт, передконцептуальна іпостась, когнітивна лінгвістика.

В статье предлагается описание передконцептуальной основы концепта ВІДОКРЕМЛЕННЯ/ SECLUSION. Для проведения исследования применялась методика архетипного анализа.

Ключевые слова: архетип, словесный образ, концепт, передконцептуальная ипостась, когнитивная лингвистика.

The article offers the description of the archetypal basis of the concept ВІДОКРЕМЛЕННЯ/ SECLUSION. The investigation has been carried out by means of archetypal analysis.

Key words: archetype, verbal image, concept, archetypal dimension, cognitive linguistics.

© Румбеит Г.Ю., 2012

Метою статті є реконструювання передконцептуальної сторони словесних образів, об'єднаних концептом відокремлення/ SECLUSION, що їх було виокремлено із творів Дж. Фаулза «Колекціонер», «Волхв», «Вежа з чорного дерева».

Їх **об'єктом** виступають архетипи, які лежать в основі досліджуваних словесних образів.

У когнітивній лінгвістиці словесний образ визначається як лінгвокогнітивний текстовий конструкт, який поєднав у собі передконцептуальну (яка є його глибинним смислом, що активується архетипами), концептуальну (яка містить узагальнений зміст та структурована різноманітними концептуальними схемами) та вербальну (мовним втіленням перед концептуальної і концептуальної структури) сторони або іпостасі [1, с. 189].

Передконцептуальний рівень образу представлений когнітивним несвідомим адресанта [2, с. 238], яке за теорією К.Г. Юнга [3, с. 97; 4, с. 611] умовно складається з колективного та індивідуального несвідомого. Колективне несвідоме являє собою ємність архетипних образів. Під «архетипом» розуміють одвічний образ, який носить колективний характер і є притаманним представникам цілого народу або епохи [4, с. 612].

Оскільки архетип є несвідомим ядром смислу поетичного образу, його суть піддається декодуванню лише шляхом інтерпретації [5, с. 87]. Саме тому для дослідження передконцептуального підґрунтя концепту відокремлення/ SECLUSION важливим виявляється застосування методики архетипного аналізу, що полягає у глибинній когнітивній обробці текстів та встановленні засобів і способів вияву архетипів у вигляді тем, сюжетів, образів антропоцентрів, символів, метафор [6, с. 266]. Під архетипним аналізом розуміють опис образ-схем архетипів, тобто опис архетипів та їх символів, які містяться у теоретичних доробках з міфології, у культурологічних енциклопедіях та словниках символів.

Важливість етапу архетипного аналізу важко переоцінити. К.Г. Юнг зазначає, що метафора є основним та першочерговим засобом виразу архетипного змісту [5, с. 92]. На думку Л.І. Белехової, «розпізнання та адекватне глумачення архетипних словесних образів забезпечує більш глибоке розуміння смислу... тексту» [7, с. 195]. Архетипний аналіз, таким чином, дозволяє ширше трактувати метафоричні концепти, зокрема досліджуваний концепт відокремлення/ SECLUSION, та відкрити нові, приховані смисли, що стоять за ними.

Архетипи позасвідомого вербалізуються у таких культурних формах, як міфи, легенди, казки, анекдоти і притчі, сказання, в яких образи «шліфуються», трансформуються в теми, сюжети, символи, які з часом становлять основу певного художнього твору. За зізнанням Дж. Фаулза у одному з його інтерв'ю, певні ідеї з теоретичного доробку К.Г. Юнга дійсно були покладені британським письменником в основу його творів [8, с. 553].

Усі аналізовані твори Дж. Фаулза поєднує те, що головні герої опиняються у відокремленні за власним бажанням або примусово. У «Колекціонері» [9] Фреді Клег, головний герой та оповідач, отримавши виграв у національній футбольній лотереї, купує старенький маєток неподалік від Лондона, після чого викрадає та ув'язнює вісімнадцятирічну дівчину на ім'я Міранда Грей. Колекціонер метеликів, він і до Міранди ставиться як до вишуканої комахи: чоловік отримує задоволення від розуміння, що «метелик» у нього «під контролем», навіть якщо при цьому він позбавляє жертву волі та життя.

У фокусі «Вежі з чорного дерева» [10] – літній художник Генрі Брезлі, який відокремлюється від суспільства у своєму французькому маєтку Котміне разом із двома юними

художницями Енн та Діаною, які ним опікуються. Їх самотність перериває приїзд журналіста Девіда Уільямса, який прибуває до Котміне, щоб взяти інтерв'ю у Генрі.

Головні події роману «Волхв» [11] розвиваються на віддаленому грецькому острові Фраксос, де молодий учитель Ніколас Ерфе, отримує роботу. Там він знайомиться із відлюдником Морісом Кончісом і приймає запрошення погостити у його маєтку, що знаходиться на дальньому краї острова, відокремлено від інших поселень.

За яких би обставин персонажі ні потрапили у відокремлене місце, всім дається можливість подивитися на себе з боку і переосмислити своє життя.

Знаходження головної героїні «Колекціонеру» Міранди у полоні представляє загрозу її життю. Дівчина буквально балансує між життям та смертю, оскільки змушена проводити день за днем у глухому підвалі. Фреді Клег не дозволяє своїй заручниці виходити на подвір'я, щоб насолодитись «живим» світлом. Через протиставлення символів *світла* і *темряви* актуалізуються архетипи життя і СМЕРТЬ. Природне сонячне світло, як символ життя, протиставляється штучному світлу та темряві підвалу, в якому опиняється дівчина. Міранда – художниця і добре усвідомлює недоліки штучного світла у своїй підземній кімнаті, адже таке світло не дає можливості ані творити, ані жити. Світло стає таким же життєво необхідним для неї, як і повітря, яке дає змогу дихати, а, значить – жити. Таку його ознаку передає епітет *fresh* («*fresh daylight*»), який зазвичай характеризує повітря, а не світло: “*The thing I miss most is fresh light. I can't live without light. Artificial light, all the lines lie, it almost makes you long for darkness*” [9]; “*I can't live all the time down here. I must have some fresh air and light*” [9].

Постійне прагнення героїні до світла означає, що, безпорадна та знесилена, дівчина все ще не втратила надію на звільнення, адже *світло* імплікує *відчуття радості та сподівання на краще*. Побачити «цілу замочну скважину світла» (“*a keyholeful of light*”) – неймовірна радість для Міранди. Світло – це та тоненька ниточка, яка ще пов'язує замкнений світ відокремлення та протиставлений йому зовнішній світ, її остання надія. Можливо ця «замочна скважина світла» і є тим клаптиком світла, що його бачить метелик у горловині пляшки, в якій його тримає колекціонер метеликів. Відбираючи у Міранди світло та повітря, Клег тим самим все сильніше закриває пробку на «вбивчій пляшці», позбавляючи свою полонянку останньої надії на звільнення.

У зазначеному творі реалізується не лише фізичний потяг Міранди до життя, а й *прагнення до духовного росту*, тобто духовний аспект. Міранда проходить шлях самопізнання, зростаючи духовно поступово, так само як і поступово наближується до світла. З кожним днем Клег буквально дозволяє їй бачити все більше і більше світла, що метафорично проєктується на її духовний зріст. Вона зростає з юної, наївної, залежної дівчини у більш зрілу, незалежну жінку. Світло символізує нові знання, що їх отримує дівчина, на відміну від темряви, яка виступає символом невігластва. Про символічність темряви як неосвіченості читаємо у Д. Тресіддера, за яким темрява – двоїстий символ та може мати як негативні, так і позитивні імплікації. Саме у протиставленні світлу темрява вважається негативним символом – символом зла або невігластва [12, с. 381]. Таке трактування знаходить підтвердження і на сюжетному рівні. Міранда не отримує доступу до жодного джерела новин, її спілкування також обмежується нечастими розмовами лише з однією людиною – Фредді Клегом: “*I had the telephone disconnected, too.*” [9], “*The isolation he keeps me in. No newspapers. No radio. No TV. I miss the news terribly*” [9].

Архетип тінь реалізується у романах Дж. Фаулза через символ *дзеркала*. По-перше, саме місце, де знаходяться відокремлені герої, вони метафорично порівнюють із дзеркалом (ВІДОКРЕМЛЕННЯ Є ДЗЕРКАЛО/ SECLUSION IS A MIRROR) наприклад: “*Greece is like a mirror. It makes you suffer. Then you learn... To live*” [11], “*Coët had been a mirror, and the existence he was returning to sat mercilessly reflected and dissected in its surface...*” [10].

По-друге, героям за сюжетом неодноразово дається можливість подивитись на себе у дзеркало: “*I looked in the mirror today and I could see it in my eyes. They look much older and younger. It sounds impossible in words. But that’s exactly it. I am older and younger. I am older because I have learnt, I am younger because a lot of me consisted of things older people had taught me...*” [9]; “*All I can remember is forcing myself sometimes to look happy so if I catch sight of my face in the mirror I might kid myself for a moment I really am happy*” [11]; “*I went and washed, stared at myself in the mirror*” [Magus]; “*He ...made out his faint shape there in the old giltframed mirror*” [10].

Цей архетипний символ імплікує *самопізнання, подорож до глибин внутрішнього світу* [12, с. 110]. Перебування у відокремленому місці дійсно залишає героям достатньо часу на роздуми про сенс свого життя, про те, ким вони є. Основною імплікацією архетипу тінь є *роздвоєння, зустріч із самим собою* [4, с. 313]. тінь символізує неконтрольовану, імпульсивну частину особистості. Дзеркало ніколи не обманює; воно дає можливість побачити всю правду про себе, свою «темну» сторону (тобто свою *тінь*), свої вади та виправитись, зрости у духовному плані та навчитись жити заново.

У передконцептуальному підґрунті концепту *ВІДОКРЕМЛЕННЯ/ SECLUSION* лежить також архетип розвитку. Основні події «Волхва», за винятком самого початку та кінця, відбуваються на грецькому острові Фраксос: “*Phraxos was an island in the Aegean about eighty miles from Athens*” [11]. Місцезнаходження героїв роману виявляється символічним простором. Символ острову уходить корінням у міфологію, до «сакрального місця». За словником символів Дж. Тресіддера [12, с. 260], острів був «образом духовного світу в хаосі матеріального існування» [12, с. 260]. У теорії К.Г. Юнга острів символізує притулок у небезпечному потоці «моря» (безсвідомого), тобто поєднання свідомості та волі [12, с. 260]. З цього слідує, що символ острову має подвійний смисл. З одного боку, це місце *відокремлення та самотності* [13, с. 310]. З другого – безпечне місце, в якому можна приховатися від моря хаосу та пережити новий досвід. Потрапляння на острів – осередок духовності – завжди прискорює *духовний зріст*, а також тягне за собою зміни у людині: певні перемини у свідомості, світобаченні. Таким чином, архетипні символи *море та остров* актуалізують у досліджуваних творах архетип розвитку.

Символічного значення набуває порівняння героїв до літаючих істот, замкнених у клітці або іншому вмістилищі. За Х. Кірло, «кожна крилата істота має символічний смисл» [13, с. 354]. Образ метелика є провідним у «Колекціонері» Дж. Фаулза. Дитяче хобі Фреда Клега згодом переростає у щось більше, ніж колекціонування метеликів. Тепер в якості предмета його захоплення опиняється Міранда, яка стає першою жертвою у його колекції (людина у невільному відокремленні Є МЕТЕЛИК У НЕВОЛІ/ A SECLUDED PERSON IS A BUTTERFLY IN CAPTIVITY) : “*He showed me one day what he called his killing-bottle. I’m imprisoned in it. Fluttering against the glass. Because I can see through it I still think I can escape. I have hope...*” [9]; “*I know what I am to him. A butterfly he has always wanted to catch*” [9]. За словниками символів читаємо, що метелик, символізує *душу людини* [12, с.

18; 13, с. 68], а також *безсмертя* [12, с. 18; 13, с. 68], *прагнення до світла та відродження* [13, с. 68]. Таким чином, через символічне представлення дівчини як метелика реалізується імплікація *життєвого початку* архетипу Аніма.

Отже, залучення надбань теорії архетипів дозволило виявити перед концептуальне підґрунтя концепту відокремлення: архетипи життя, смерть, тінь, розвиток, Аніма. Імплікації архетипу Смерть, які активуються у контексті творів, свідчать про безсилля, безпомічність героїв та реалізуються, якщо мова іде про недобровільне відокремлення. Натомість у символіці архетипів життя, розвиток, Аніма реалізуються сподівання на краще та прагнення життя і духовного зросту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04/ Белехова Лариса Іванівна. – К., 2002. – 476 с.
2. Белехова Л. І. Стратегії й тактики інтерпретації поетичних текстів (на матеріалі перекладів американської поезії на українську мову) / Л. І. Белехова // Південний архів. Філологічні науки: 36. наук. праць. – Херсон: ХДУ, 2003. – Вип. XXI. – С. 237–242.
3. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного / К. Г. Юнг; [пер. с нем: В. В. Зеленского] // Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 95–128. , с. 97; Юнг К. Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. и ред. В. В. Зеленского]. – СПб.: Азбука, 2001. – 736 с.
4. Юнг К. Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. и ред. В. В. Зеленского]. – СПб.: Азбука, 2001. – 736 с.
5. Юнг К. Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. А. А. Спектор]. – М.: АСТ; Минск: Харвест, 2005. – 400 с.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монографическое учебное пособие] / Елена Александровна Селиванова. – К.: Брама, 2004. – 336 с.
7. Белехова Л.І. Інтегративна модель інтерпретації поетичного тексту (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белехова // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ: філологія, педагогіка, психологія. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 4. – С. 193- 198.
8. Фаулз Д. Кротовые норы / Джон Фаулз, [пер. А. Тогоева, И. Бессмертной]. – М.: АСТ, 2004. – 704 с.
9. Fowles J. R. The Collector [Електронний ресурс] / J. R. Fowles. — Режим доступу: http://webreading.ru/prose_/prose_classic/john-fowles-the-collector.html
10. Fowles J. R. The Ebony Tower [роман] / J. R. Fowles // The Ebony Tower. Eliduc. The Enigma. — Moscow: Progress Publishers, 1980. — P. 33-130.
11. Fowles J. R. The Magus [Електронний ресурс] / J. R. Fowles. — Режим доступу: http://webreading.ru/prose_/prose_classic/john-fowles-the-magus.html
12. Словарь символов / [Дж. Тресиддер]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 428 с.
13. Словарь символов. 1000 статей о важнейших понятиях религии, литературы, архитектуры, истории / [Х. Кирло]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. – 525 с.